

Vijfde workshop van het Netwerk Naamkunde: familienamen Den Haag, vrijdag 10 oktober 2008

Dagvoorzitter: Bert Lever, directeur van het Centraal Bureau voor Genealogie
Plaats: Beresteynzaal van het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag

10.30 ontvangst met koffie/thee

11.00 - 11.15 uur: welkom door Bert Lever

11.15 - 12.30 uur:

- Franz Manni: *Surnames in the Netherlands and their use in genetic and linguistic studies*
- Bertie Neethling: *Die herkoms van familie name in die Xhosa gemeenskap*

12.30 - 13.45 lunch in de kantine van de KB (op eigen kosten)

13.45 - 15.00 uur:

- Ann Marynissen: *De lexicale en grammaticale motivering van de Nederlandse en Vlaamse familienamen in geografisch perspectief: een synthese*
- Gerrit Bloothoofd: *Hoeveel Nederlandse familienamen zijn er?*

15.00 - 15.20 uur: koffie/thee.

15.20 uur - Leendert Brouwer: *Van Quast naar Kwast, van Quist naar Kwist. De "Werkgroep ad hoc Spelling Familienamen"*

Circa 16.00 - Afsluiting en borrel

Routebeschrijving

Het CBG is gevestigd in het gebouw van het Nationaal Archief, gelegen naast het station Den Haag Centraal. Rondom het station wordt momenteel druk gebouwd. Het advies is dan ook om met het openbaar vervoer te komen.

Komt u per trein, tram of bus, stap dan uit bij de halte station Den Haag Centraal. Neem de zij-uitgang bij het perron van RandstadRail (voorheen perron 12) en steek de Anna van Burenstraat over (dit is een pad met aan weerszijden bouwputten). Het gebouw van het Nationaal Archief ligt aan uw rechterhand. In het gebouw van het Nationaal Archief gaat u meteen rechtsaf. Het CBG bevindt zich achter de volgende glazen deuren.

Centraal Bureau voor Genealogie
Prins Willem-Alexanderhof 22
2595 BE Den Haag

Telefoon

- 070-3150500 (algemeen)
- 070-3150563 (receptie)

Zie voor meer informatie, ook voor hen die met de auto komen:
<http://194.171.109.12/page/58/contact>

Samenvattingen en informatie over de sprekers

Franz Manni: *Surnames in the Netherlands and their use in genetic and linguistic studies*

Since ten years I have been interested in the variability of Dutch surnames. I have used them to obtain a rough estimate of the consanguinity of the Netherlands that appear to be higher in like Friesland and Zeeland.

Such results have been compared to the variability of Dutch dialects to see whether areas that are similar in their surname distribution (frequency of identical surnames) are also linguistically close. The results suggest that cultural similarity, inferred from linguistic data, does not correspond to surname variability; meaning that communication patterns are not the same as matrimonial strategies. This phenomenon is very clear across the Catholic/Protestant border that goes from Zeeland to Limburg passing through the north of Dutch Brabant.

A further step has been to infer, by surname distributions, internal migration patterns from a province to another. In this way, we found the only ~20% of the people living in a given province can trace back their paternal ancestry to someone that lived in the very same province at least is two centuries ago (when surnames were established).

This latter finding suggests that any genetic sampling intended to depict the ancient genetic structure of the Netherlands, may be improved by the identification of the surnames that are specific of a given province. This will allow sampling only such people that, likely, are more representative of those areas. I am currently testing such hypothesis.

Background

After my PhD in population genetics (2000), I started to be more and more interested in interdisciplinary studies addressing cultural and biologic variability of human populations.

Since last month, I am co-editor of the scientific journal *Human Biology* (Wayne State university Press, Detroit, USA) and I would like to change the editorial focus of the journal in this direction.

Concerning my personal research, besides the Netherlands, I am now involved in projects concerning Gabon (Africa) and Central Asia.

Bertie Neethling: *Die herkoms van familienaam in die Xhosa gemeenskap*

Aanvanklik was 'n enkelnaamsstelsel vir 'n lang tyd die norm in die samelewing. Dorward (1995) beweer dat daar binne elke kultuur 'n sogenaamde 'surname period' ontstaan wanneer die samelewing te kompleks raak om individue by wyse van net 'n enkele naam te identifiseer. Tans funksioneer die Xhosa gemeenskap volgens die 'normale' stelsel van een (of meer) voorname, gevolg deur 'n agternaam of familienaam. Dit is nie moontlik om die invoering van familienaam onder gemeenskappe in Afrika met enige akkuraatheid te dateer nie. Beskikbare bronne in die algemeen oor

familiename kom skynbaar ooreen oor die etimologiese tipes wat in familiename onderskei kan word. Selfs Madubiuke in sy *A Handbook of African Names* (1994) beweer dat hierdie tipologie ook op die gemeenskappe in Afrika van toepassing is. Die doel van hierdie bydrae is om hierdie tipologie ten opsigte van Xhosa familiename te toets. Die resultate dui daarop dat familienaamvorming in die Xhosa gemeenskap inderdaad min of meer dieselfde roete gevolg het as wat die geval in die Westerse wêreld was, en dui waarskynlik ook op grootskaalse beïnvloeding vanuit die Weste.

Bertie Neethling is Senior Professor in die Xhosa Departement aan die Universiteit van Wes-Kaapland, naby Kaapstad in Suid-Afrika. Sy doseerverpligtinge behels hoofsaaklik taalverwerwingskursusse asook mondelinge letterkunde. Sy navorsingsfokus is op die gebied van die onomastiek, sosiolinguïstiek, multikulturele kommunikasie, mondelinge letterkunde en vertaling.

Ann Marynissen: *De lexicale en grammaticale motivering van de Nederlandse en Vlaamse familienamen in geografisch perspectief: een synthese*

Dat de verspreiding van familienamen regionaal bepaald is, is een algemeen bekend gegeven. In deze lezing zal ik een synthese maken van de geografie van de familienamen in het Nederlandse taalgebied, zowel wat hun lexicale motivering als wat hun grammaticale motivering betreft.

De lexicale motivering betreft de *inhoud* van de naam: welk naamgevingsmotief ligt ten grondslag aan het ontstaan van de naam? Aan de hand van een aantal kaarten zal ik toelichten welke verschillen er zijn tussen Vlaanderen en Nederland en per provincie, wat het aandeel van de vijf lexicale motieven (afstamming, beroep, eigenschap, woonplaats en herkomst) in de frequentste familienamen betreft.

De grammaticale motivering betreft de *vorm* van de naam: spelling, klankvorm, morfosyntactische opbouw. Aan de hand van een aantal kaarten zal ik eerst de grafemische en fonologische verschillen tussen Noord en Zuid behandelen en ingaan op de achtergrond van deze verschillen. Vervolgens zal ik per motiefgroep de morfosyntactische motivering van familienamen, nl. casus en woordvorming, synthetiseren.

Ann Marynissen is hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de universiteit van Keulen. Haar onderzoekszwaartepunten zijn: ‘geschiedenis van het Nederlands’, ‘Nederlandse familienamengeografie’ en ‘het Nederlands in het Rijn-Maas-gebied’.

De basis van haar familienaamgeografisch onderzoek legde zij aan het Leuvense Instituut voor Naamkunde en Dialectologie, waaraan zij van 1986 tot 1996 verbonden was.

Zie voor meer informatie over haar familienaamgeografisch onderzoek:

<http://users.telenet.be/ann.marynissen/atlasfn.html>.

Zij creëerde tevens de websites www.familienaam.be en www.familienaam.nl, waarop men de verspreiding van individuele familienamen in België resp. Nederland in kaart kan brengen.

Gerrit Bloothoof: *Hoeveel Nederlandse familienamen zijn er?*

In 2007 bevatte de Gemeentelijke Basisadministratie 314.000 verschillende familienamen. Dat zijn er heel wat meer dan de 146.000 namen die bij de volkstelling van 1947 zijn geregistreerd. Welke familienamen kwamen in zowel 1947 als in 2007 voor, welke zijn verdwenen en welke zijn erbij gekomen? De registratie in 1947 bevat ambigüiteiten (zoals vd, en Y voor ij en y) en waarschijnlijk de nodige spelfouten; een vergelijking met 2007 kan daarop een licht werpen.

Inmiddels zijn ook op vrij grote schaal 19e eeuwse familienamen uit huwelijksakten uit GENLIAS beschikbaar gekomen. Dat zijn 178.000 verschillende namen met waarschijnlijk zeer veel spellingsvariatie. Toch kan met deze drie bestanden vrij nauwkeurig het voorkomen van familienamen in de periode sinds de invoering van de burgerlijke stand (1811) worden bestudeerd. De namen die door verschillende generaties in Nederland gevoerd zijn, zouden als lemma voor een Nederlands familienamenboek gebruikt kunnen worden. Maar wat is een Nederlandse familienaam en hoeveel zijn er? Afgezien van kleine spellingsvarianten komt een ruwe schatting op 30.000. In 'Nederlandse Geslachtsnamen' van Winkler (1885) staan er circa 10.000.

Gerrit Bloothoof is verbonden aan het Utrechts Instituut voor Linguïstiek en sinds maart 2008 voor 0,3 fte gedetacheerd bij het Meertens Instituut. Zijn belangstelling richt zich op analyse van grote naamsbestanden. Hij heeft daarvoor de beschikking gekregen over alle voornamen en familienamen uit de Gemeentelijke Basisadministratie. Hij heeft eerder ook gepubliceerd over gegevenskoppeling op naam en is uit dien hoofde betrokken bij de Catch-aanvraag LINKS. Dat project beoogt op basis van de gedigitaliseerde kerngegevens uit de oud-burgerlijke stand (Genlias-project) een bevolkingsreconstructie over die periode (1811 - begin 20e eeuw) te maken. Samen met de GBA-gegevens zou dat een goudmijn voor persoonsnaamkundig onderzoek vormen.

Leendert Brouwer: *Van Quast naar Kwast, van Quist naar Kwist. De "Werkgroep ad hoc Spelling Familienamen"*

De Nederlandse familienamen zijn sinds het begin van de 19e eeuw in hun destijds voor de burgerlijke stand geregistreerde vorm vastgelegd en onveranderd op volgende generaties overgeleverd. Er is wat spelling betreft een discrepantie ontstaan tussen familienamen en andere woorden; in die periode van 200 jaar hebben immers steeds spellingsreguleringen plaatsgevonden ten behoeve van de uniformiteit en ter bevordering van het gemak bij het leren schrijven.

Familienamen zijn relictten geworden. Vreemd genoeg lijkt niemand zich erom te bekommeren dat veel familienamen zo ouderwets en moeilijk geschreven worden. Integendeel, de status van de categorie archaische namen komt overeen met die van antiek: er wordt meer waarde aan ontleend.

In het verleden heeft de "Werkgroep ad hoc Spelling" van de Nederlandse Taalunie enige aandacht besteed aan de spelling van eigennamen. In een in 1988 verschenen rapport werd het echec van de voorgenomen spellingshervorming van plaatsnamen samengevat.

Er werd nog een lijst van landennamen opgesteld. Daar is het bij gebleven. Toch zou de Taalunie op de inconsequentie van spellingsverschillen tussen eigennamen en andere woorden mogen wijzen. Spellingshervormingen doen nu eenmaal pijn om pas na gewenning profijtelijk te zijn.

Kunnen we dus uiteindelijk ook de familienamen moderniseren?

Leendert Brouwer is verbonden aan het Meertens Instituut sinds 1979. Hij werkt aan een naamkundig documentatiesysteem dat zich ontwikkelde van kaartenbak tot *online retrieval system*: Namen en Naamkunde in Nederland en elders (NNN). Een afsplitsing daarvan is de Nederlandse Familienamen Databank. Daarin wordt voorzien in informatie over individuele namen, namenclusters en naamtypen. De Nederlandse Familienamen Databank wordt verrijkt met naamsverklaringen zodat zij als "Woordenboek van Familienamen" kan dienen.